

JAN SIEKIERSKI

Przemiany lokalnych rynków pracy na przykładzie województwa tarnowskiego

1. Wstęp

Z przemianami rynkowymi zachodzącymi w Polsce i innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej, przy zachowaniu niezbędnej roli państwa w gospodarce, wzrasta znaczenie ekonomicznych mechanizmów samoregulacji. Dotyczy to także szczególnego rynku, jakim jest rynek pracy. Na rynek ten wywiera wpływ wiele czynników, jak: liczba ludności, przyrost naturalny, migracje, struktura wiekowa, wykształcenie itd. Równocześnie występuje przestrzenne zróżnicowanie rynków pracy i stąd ich podział na rynki międzynarodowe, krajowe, regionalne (lokalne).

Wzrost znaczenia analiz rynku pracy, zwłaszcza w odniesieniu do rynków lokalnych wynika z potrzeby ograniczania przez państwo i władze samorządowe negatywnych skutków działania mechanizmu rynkowego, zwłaszcza jeśli problem ten rozważać w kontekście podejmowanych zmian decentralizacji funkcji państwa i nowego podziału administracyjnego kraju. W badaniu zarówno popytowej, jak i podażowej strony rynku pracy należy uwzględnić stan aktywności ekonomicznej ludności, zasoby pracy (ludność w wieku zdolności do pracy), poziom zatrudnienia i bezrobocia, skutki bezrobocia, przeciwdziałanie i sposoby jego zwalczania, racjonalizację zatrudnienia i stwarzanie warunków do powstawania nowych miejsc pracy itp.

W opracowaniu niniejszym przedstawione zostały niektóre ważniejsze kwestie przemian lokalnych rynków pracy w okresie transformacji gospodarczej na przykładzie województwa (regionu) tarnowskiego na tle rynku pracy w Polsce. Materiały źródłowe pochodzą ze statystyki masowej (Roczniki Statystyczne GUS).

2. Rynek pracy w Polsce w okresie transformacji gospodarczej — aktywność ekonomiczna ludności

Przebudowa polskiej gospodarki, zainicjowana w 1989 r. w kierunku systemu rynkowego, zmusza do racjonalizacji zatrudnienia dla zapewnienia efektywności ekonomicznej gospodarowania. Koszty społeczne tego procesu to narastające w szybkim tempie bezrobocie i niepewność zatrudnienia. Recesja w początkowym okresie transformacji i zmiany strukturalne — ukierunkowane na wzrost wydajności społecznej — spowodowały spadek popytu na pracę. W wyniku tego wdrażane mechanizmy rynkowe doprowadziły do eliminacji wiele nieefektywnych podmiotów gospodarczych i zwolnień pracowników, łącznie z grupowymi. Pojawiła się nierównowaga rynku pracy, cechująca się wysoką nadwyżką podaży pracy przy malejącej liczbie pracujących. Ten kierunek zmian w kraju został zahamowany dopiero w 1994 r. przy zróżnicowanej sytuacji rynków lokalnych. Decydujące znaczenie dla kreowania popytu na pracę odegrał sektor prywatny, gdyż wraz z prywatyzacją następowała redukcja miejsc pracy w sektorze publicznym. Pozytywne przemiany na rynku pracy od 1994 r., a zwłaszcza zahamowanie bezrobocia, wymagają dalszych niezbędnych działań ekonomicznie aktywizujących ludność w warunkach postępującej decentralizacji państwa. Wiąże się z tym niewątpliwie dyskrecjonalne rozwiązywanie problemów lokalnych rynków pracy przez władze samorządowe.

Punktem wyjścia do analizy rynku pracy jest niewątpliwie ocena aktywności ekonomicznej ludności. Dane statystyczne z tego zakresu pochodzą z badań reprezentatywnych GUS, którymi objęto osoby w wieku 15 lat i więcej, będące członkami wylosowanych gospodarstw domowych. W 1996 r. objęto badaniami 22,0 tys., to jest 0,18%, ogólnej liczby gospodarstw domowych.

Podstawowe kryterium podziału ludności na aktywną i bierną zawodowo stanowi posiadanie, wykonywanie i poszukiwanie pracy.

Do aktywnych zawodowo zaliczono pracujących w pełnym wymiarze czasu pracy oraz bezrobotnych. Na tej podstawie obliczono:

- współczynnik aktywności zawodowej; jako odsetek ludności aktywnej zawodowo w liczbie ludności ogółem w wieku 15 lat i więcej,
- wskaźnik zatrudnienia; jako udział pracujących w liczbie ludności ogółem w wieku 15 lat i więcej.

Do biernych zawodowo zaliczono osoby, które nie zostały zakwalifikowane jako pracujące lub bezrobotne.

Tabela 1 ilustruje stan aktywności ekonomicznej ludności Polski w latach 1992—1996.

Na podstawie tabeli 1 można zauważyć postępujący spadek aktywności zawodowej ludności od 61,7% w 1992 r. do 57,9% w 1996 r.¹ Natomiast odsetek

¹ Dla porównania — ten sam współczynnik aktywności zawodowej wynosił w 1995 r.

ludności zawodowo biernej wzrósł w tych latach o blisko 4%. Należy także stwierdzić malejący odsetek pracujących w pełnym wymiarze czasu pracy od 47,6% do 45,7% w tych samych latach, chociaż odsetek bezrobotnych zmniejszał się. W odniesieniu do mężczyzn i kobiet powyższe wskaźniki przedstawiają się bardziej niekorzystnie dla kobiet.

I tak w 1996 r. współczynnik aktywności zawodowej dla mężczyzn wynosił 65,9%, a dla kobiet tylko 50,6%, z kolei wskaźnik zatrudnienia dla mężczyzn — 59%, dla kobiet zaś — 43,8%.

Tabela 1

Aktywność ekonomiczna ludności Polski w wieku 15 lat i więcej w latach 1992—1996
(dane za listopad)

Wyszczególnienie	1992	1994	1996	Dynamika 1996/1992
Ogółem (tys. osób)	28 391	28 903	29 486	103,8
W tym:				
1. Aktywni zawodowo				
— razem (%)	61,7	59,2	57,9	97,3
w tym:				
pracujący	53,3	51,0	51,2	99,8
— w pełnym wymiarze czasu pracy	(47,6)	(45,9)	(45,7)	(99,8)
bezrobotni	8,4	8,2	6,7	81,9
2. Bierni zawodowo (%)	38,3	40,8	42,1	114,4

• r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS, Warszawa.

W 1995 r. na podstawie spisu ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną GUS obliczono omawiane wyżej współczynniki dla województw, które dla woj. tarnowskiego wynosiły:

- współczynnik aktywności zawodowej — 66,2%
- wskaźnik zatrudnienia — 60,7%.

Jak więc widać, przedstawiają się one korzystniej od przeciętnych dla kraju (brak danych dla kobiet).

Nasuwa się pytanie, o ile przedstawione mierniki aktywności ekonomicznej oparte na badaniach reprezentatywnych znajdują odzwierciedlenie w danych statystycznych o rynku pracy. Na to pytanie spróbujemy odpowiedzieć w dalszej części opracowania na podstawie przeprowadzonych analiz ekonomicznych.

w Danii 77,1%, w Holandii 70,1%, Japonii — 63,4%, a w 1994 r. w USA — 66,1%. • r ó d ł o: Rocznik Statystyczny GUS 1997, Warszawa, s. 582.

3. Lokalny rynek pracy województwa tarnowskiego w świetle informacji o rynku krajowym

Województwo tarnowskie zajmuje 1,3% powierzchni Polski (42. lokata), 1,8% ludności (22. lokata), z gęstością zaludnienia 168 osób na 1 km² (10. lokata). W miastach niezmiennie od 1990 r. zamieszkuje 35,8% ogółu ludności kraju (45. lokata). Przeciętne zatrudnienie w przemyśle na 1 tys. ludności w woj. tarnowskim wynosi 73,2% osób, co daje w rankingu województw 29. lokatę.

Analiza rynku pracy zostanie omówiona w odniesieniu do osób pracujących, pełnozatrudnionych i bezrobotnych zarejestrowanych.

3.1. Pracujący w działach gospodarki narodowej

Informacje o pracujących dotyczą osób wykonujących pracę przynoszącą zarobek lub dochód. Dane o pracujących ujmują pracowników pełno- i niepełnozatrudnionych w głównym miejscu pracy. Podziału pracujących według województw dokonano na podstawie faktycznego miejsca pracy pracowników. Należy zwrócić uwagę na zmianę metodologii statystyki działalności gospodarczej z Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN), która obowiązywała do 1994 r., na Europejską Klasyfikację Działalności (EKD). Dlatego dane z lat 1990—1993 wymagały przeszacowań i przeliczeń.

Sytuację pracujących w okresie transformacji rynkowej (1990—1996) przedstawiają tabele 2 i 3.

Tabela 2

Stan, struktura i dynamika zatrudnienia w działach gospodarki narodowej w Polsce i woj. tarnowskim w latach 1990—1996. Część I

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Dynamika zmian	
								$\frac{1993}{1990}$	$\frac{1996}{1994}$
Polska; ogółem = 100									
Ogółem (tys. osób)	16 511,4	15 601,4	14 974,2	14 761,2	14 924,0	14 967,9	15 487,4	89,4	103,8
W tym (%):									
1. Roln., łowiec., leśn.	27,6	32,4	26,8	26,5	27,2	27,0	28,2	85,8	107,6
2. Przemysł	28,0	25,7	25,2	24,6	24,9	24,9	24,3	78,5	101,3
3. Budownictwo	7,5	5,6	6,8	5,9	5,7	5,9	5,6	70,3	101,9
4. Handel	8,4	6,2	13,6	14,5	13,9	13,9	13,5	154,3	100,8
5. Transport i łączność	5,3	5,6	6,1	5,5	5,6	5,6	5,4	92,8	100,1
woj. tarnowskie; ogółem = 100									

cd. tab. 2

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Dynamika zmian	
								$\frac{1993}{1990}$	$\frac{1996}{1994}$
Ogółem (tys. osób)	316,7	294,0	302,8	302,1	299,5	292,6	310,1	95,4	103,5
W tym (%):									
1. Roln., łowiec., leśn.	43,2	46,8	44,5	48,1	47,8	45,5	49,0	105,1	106,1
2. Przemysł	22,8	20,6	19,6	18,6	18,7	19,6	18,3	78,0	101,3
3. Budownictwo	7,3	4,9	4,6	3,8	4,0	3,8	3,6	49,8	93,0
4. Handel	6,5	7,3	9,0	9,9	10,3	11,2	9,1	99,9	91,6
5. Transport i łączność	5,0	3,8	3,6	2,8	3,6	3,7	3,8	53,7	109,2

• r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS, Warszawa.

Tabela 3

Stan, struktura i dynamika zatrudnienia w działach gospodarki narodowej w Polsce i woj. tarnowskim w latach 1990—1996. Część II

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Dynamika zmian	
									$\frac{1996}{1994}$
Polska; ogółem = 100									
6. Edukacja, ochr. zdr., opieka społeczna	13,9	14,1	12,1	12,6	12,7	12,5	12,4	81,0	101,3
7. Pośrednictwo finans., obsł. nieruch. i firm	2,4	2,2	1,9	2,3	2,5	2,5	2,6	85,7	107,9
8. Administr. publ., obrona narodowa	3,8	5,7	4,9	5,3	5,2	5,2	5,6	124,6	111,8
9. Pozost. dział. usług., komun., socjal.	3,1	2,3	2,6	2,3	2,3	2,2	2,4	66,3	108,3
woj. tarnowskie; ogółem = 100									
6. Edukacja, ochr. zdr., opieka społeczna	8,6	10,3	9,8	10,0	10,0	10,3	9,5	110,9	100,0
7. Pośrednictwo finans., obsł. nieruch. i firm	1,1	1,5	1,7	1,6	2,0	2,1	2,1	138,7	108,7
8. Administr. publ., obrona narodowa	5,4	4,1	5,5	4,4	2,8	2,5	2,8	77,7	103,5
9. Pozost. dział. usług., komun., socjal.	0,1	0,7	1,7	0,8	0,8	1,3	1,8	763,2	233,0

W pierwszej fazie transformacji (1990—1993) nastąpił szybki spadek liczby pracujących (i gwałtowny wzrost bezrobocia). Spadek ten dotyczył wyłącznie sektora publicznego, gdyż w sektorze prywatnym liczba pracujących stale zwiększała się (Kieniewicz, Szopa 1997).

W drugiej fazie — od 1994 r. — ożywienie gospodarcze przyczyniło się do wzrostu liczby pracujących w gospodarce narodowej, nie osiągając jednak w 1996 r. poziomu wyjściowego z 1990 r. (zarówno w kraju, jak i w woj. tarnowskim). Z pozytywnymi zmianami na rynku pracy łączy się zahamowanie i stopniowy spadek bezrobocia. Aktualnie problemem jest podtrzymywanie tych tendencji i zapewnienie wzrostu zatrudnienia.

W strukturze zatrudnienia w woj. tarnowskim zwraca uwagę przewaga pracujących w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie w większym stopniu aniżeli przeciętnie w kraju. Drugą pozycję zajmuje przemysł, przy niższym udziale woj. tarnowskiego w stosunku do kraju — z ogólną tendencją spadkową.

Dynamika zmian wyraźnie uwidacznia swe różnice w I fazie transformacji — jako ujemna oraz w II fazie — jako dodatnia (z wyjątkami), przy czym w działach sfery niematerialnej korzystniej przedstawia się w I fazie dla woj. tarnowskiego aniżeli w kraju.

3.2. Zatrudnieni w działach gospodarki narodowej

Informacje o zatrudnionych dotyczą wyłącznie osób pracujących na podstawie stosunku pracy jako pracownicy pełnozatrudnieni oraz niepełnozatrudnieni w głównym miejscu pracy. Dane z tego zakresu zawiera tabela 4 — dla lat 1991—1993 i tabela 5 — dla lat 1994—1996.

Tabela 4 odzwierciedla sytuację w I fazie okresu transformacji, w której stan zatrudnienia i dynamika ogółem i w poszczególnych działach (z kilkoma wyjątkami) przedstawia trend ujemny. Odsetki osób zatrudnionych w grupie pracujących ogółem są również malejące, przy czym udział ten w woj. tarnowskim jest znacznie niższy aniżeli w kraju. Na przykład w 1993 r. udział ten dla Polski wyniósł — 57,6%, a w woj. tarnowskim — 38,5%.

W strukturze zatrudnienia w latach 1991—1993 uwidacznia się stały spadek udziału pracujących w rolnictwie i leśnictwie w kraju i woj. tarnowskim, przy niższym uczestnictwie badanego regionu. Zmiany te pozostają w bezpośredniej relacji z sytuacją sektora państwowego w rolnictwie.

W przemyśle woj. tarnowskiego zatrudnieni partycypują większym udziałem procentowym aniżeli przeciętnie w kraju — gdzie skupiało się ok. 36% ogółu pracujących wobec 40—42% w badanym regionie.

Wzrost udziału procentowego zatrudnienia występował w przyjętych latach przede wszystkim w handlu, nauce, oświacie, administracji, finansach i ubezpieczeniach. Utrzymywał się na zbliżonym poziomie w kolejnych latach dla kraju w transporcie i łączności (zmniejszył się w woj. tarnowskim), ochronie

Tabela 4

Stan, struktura i dynamika zatrudnienia według działów gospodarki narodowej w Polsce i woj. tarnowskim w latach 1991—1993. Ogółem = 100

Wyszczególnienie	1991		1992		1993		Dynamika zmian 1993/1991	
	Polska	woj. tarnowskie	Polska	woj. tarnowskie	Polska	woj. tarnowskie	Polska	woj. tarnowskie
Ogółem (tys. osób)	8901,8	130,4	8513,6	120,1	8509,0	116,4	95,6	89,3
Odsetek ogółu pracujących	57,1	44,3	56,8	39,7	57,6	38,5	—	—
Struktura zatrudnienia (%)								
1. Rolnictwo, leśnictwo	6,2	4,7	4,8	3,4	3,8	2,9	58,6	55,7
2. Przemysł	35,4	39,1	36,1	42,2	36,1	41,2	97,3	93,9
3. Handel	7,7	8,3	7,6	7,9	7,9	8,0	98,2	86,1
4. Transport	7,9	7,7	7,8	6,6	7,5	6,4	90,4	74,0
5. Budownictwo	7,2	6,8	7,0	3,8	7,1	4,1	93,8	53,9
6. Pozostała prod. material.	0,9	0,1	0,9	0,2	0,8	0,2	90,5	50,0
7. Nauka, oświata i wych.	12,9	13,6	13,1	14,7	13,4	15,2	98,9	99,4
8. Ochr. zdr. i opieka socj.	9,3	9,1	9,3	9,6	9,4	10,0	96,6	98,3
9. Gosp. komun. i mieszk.	5,2	3,7	5,1	3,8	5,0	3,9	93,0	95,8
10. Adm. i wymiar spraw.	2,8	3,3	3,3	4,2	3,6	4,2	123,3	113,9
11. Finanse i ubezpieczenia	1,9	1,7	2,3	2,0	2,5	2,1	127,0	113,6
12. Kultura i sztuka	1,0	0,7	1,0	0,8	1,0	0,9	97,0	111,1
13. Kult. fiz., sport i turyst.	0,7	0,5	0,7	0,3	0,7	0,4	99,4	83,3
14. Pozostałe	0,9	0,7	1,0	0,5	1,2	0,5	108,7	62,5

zdrowia i opiece społecznej, kulturze, sporcie i turystyce, a także w budownictwie, przy spadku w woj. tarnowskim.

Tabela 5 ukazuje poziom, strukturę i dynamikę zatrudnienia w II fazie transformacji przypadającej na lata 1994—1996. W 1994 r. liczba zatrudnionych w gospodarce przekroczyła stan z 1991 r., rozpoczynając trend wzrostowy w kraju i regionie tarnowskim ze zbliżoną do siebie dynamiką zmian. Również wzrósł udział zatrudnionych wśród ogółu pracujących (z wyjątkiem 1996 r. dla woj. tarnowskiego).

W poszczególnych działach zauważalna jest wyraźna dynamika wzrostowa zatrudnienia, z wyjątkiem rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa w kraju i regionie (oraz w budownictwie w woj. tarnowskim), gdzie występuje tendencja spadkowa.

Tabela 5

Stan, struktura i dynamika zatrudnienia według działów gospodarki narodowej w Polsce i woj. tarnowskim w latach 1994—1996. Ogółem = 100

Wyszczególnienie	1994		1995		1996		Dynamika zmian 1996/1994	
	Polska	woj. tarnowskie	Polska	woj. tarnowskie	Polska	woj. tarnowskie	Polska	woj. tarnowskie
Ogółem (tys. osób)	9675,8	130,6	9757,5	135,8	9992,6	134,8	103,3	103,2
Odsetek ogółu pracujących	64,8	43,6	65,4	46,4	67,2	43,5	—	—
Struktura zatrudnienia (%)								
1. Roln., łow. i leśnictwo	2,8	1,8	2,6	1,8	2,3	1,6	85,6	91,3
2. Przemysł — w tym dział. produkc.	35,9 29,3	39,9 35,3	35,9 29,4	40,3 36,1	35,2 29,3	39,1 36,2	101,2 103,1	101,1 105,6
3. Handel, hotele i restaur.	12,7	13,1	13,2	14,6	13,9	13,7	112,5	108,0
4. Transport i łączność	7,5	5,9	7,4	5,8	7,2	6,4	98,5	112,0
5. Budownictwo	7,6	6,1	7,4	5,3	7,5	5,6	100,6	94,1
6. Ochrona zdr. i opieka socj.	10,2	11,7	10,2	11,3	9,9	10,8	100,9	95,4
7. Edukacja i wychowanie	9,2	10,9	9,1	10,5	9,1	10,7	101,8	101,5
8. Adm. publ. i obr. narod.	3,9	4,6	3,9	4,4	4,0	4,7	107,1	105,9
9. Obsł. nieruch. i firm	4,7	2,4	4,9	2,2	5,1	3,0	111,8	132,4
10. Pośrednictwo finansowe	2,4	1,9	2,5	1,9	2,6	2,0	111,0	103,7
11. Pozostałe	3,1	1,7	2,9	1,9	3,2	2,4	100,8	146,3

• r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS, Warszawa.

W strukturze zatrudnienia największy i rosnący udział reprezentuje zarówno przemysł krajowy (35,2% w 1996 r.), jak i w jeszcze większym stopniu w woj. tarnowskim.

Widoczny jest wzrost zatrudnienia w handlu, hotelarstwie i gastronomii, a także w obsłudze nieruchomości i firm, pośrednictwie finansowym. Natomiast w kolejnych latach utrzymuje się na zbliżonym poziomie zatrudnienie w transporcie i łączności, edukacji, ochronie zdrowia i administracji publicznej.

Nowym wymogiem okresu transformacji, oprócz redukcji bezrobocia i tworzenia nowych miejsc pracy, jest wzrost wykształcenia i kwalifikacji pracowników. Wiąże się to z koniecznością dostosowywania systemu edukacji do zwiększającego się zapotrzebowania na wiedzę i kwalifikacje zawodowe pracowników. Ponieważ bezrobocie przeważa wśród osób o niskim stopniu wykształcenia, kształcenie stwarza większą szansę eliminowania tego zjawiska.

Znaczny wzrost liczby emerytów i rencistów w latach 1990—1995 (o 2258 tys. osób) przy obniżeniu liczby pracujących, w tym zatrudnionych w gospodarce, spowodował, że stosunek pobierających świadczenia do pracujących ogółem wzrósł z 39% w 1989 r. do 60% w 1995 r. (*Ekonomia* 1998). Było to m.in. skutkiem obniżenia wieku przechodzenia na emeryturę lub renty inwalidzkie. Ten sposób zmniejszenia nierównowagi na rynku pracy prowadzi jednak do poważnych obciążeń budżetu państwa oraz do dezaktywizacji osób w wieku produkcyjnym.

3.3. Ruch pracowników pełnozatrudnionych

W kategoryzacji GUS pełnozatrudnionymi są osoby pracujące w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym w danym zakładzie pracy, w tym pracujący w skróconym czasie pracy. Dane o ruchu pracowników dotyczą liczby przyjęć i zwolnień z pracy, a nie liczby osób (jedna osoba może kilkakrotnie zmieniać pracę w ciągu roku). Współczynnik przyjęć (zwolnień) obliczono jako stosunek liczby przyjęć, pomniejszonej o osoby powracające do pracy z urlopów wychowawczych i bezpłatnych (lub liczby zwolnień pomniejszonej o osoby, które otrzymały urlopy wychowawcze i bezpłatne), w danym roku do liczby zatrudnionych w dniu 31 grudnia roku poprzedniego.

Ruch pracowników w I fazie transformacji gospodarczej ilustruje zestawienie w tabeli 6.

Tabela 6

Ruch pracowników pełnozatrudnionych w Polsce i woj. tarnowskim w latach 1991—1993

Lata	Przyjęcia		Zwolnienia				Różnice
	tys. osób	współczynnik przyjęć	tys. osób	współczynnik zwolnień	w tym		
					z przyczyn zakł. pracy (w tys. osób)	procent zwolnionych ogółem	
Polska							
1991	1720,6	16,1	2726,9	26,8	666,9	24,5	1006,3
1992	1641,9	17,9	2040,3	22,4	535,8	26,3	398,4
1993	1752,6	20,5	1789,3	21,0	547,5	30,6	36,7
woj. tarnowskie							
1991	18,5	10,0	34,3	21,0	9,5	27,7	15,8
1992	17,8	12,5	24,0	17,4	7,0	29,2	6,2
1993	17,0	13,2	19,5	15,5	5,1	26,1	2,5

• r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS, Warszawa.

W latach 1991—1993 systematycznie wzrastała w kraju i regionie tarnowskim liczba przyjmowanych do pracy, a tym samym współczynnik przyjęć, a zmniejszał się współczynnik zwolnień. Zwolnienia z przyczyny zakładów pracy stanowiły w tych samych latach ok. 25—30% w kraju i 26—29% w woj. tarnowskim.

Od 1994 r. GUS rejestrował w sposób bardziej szczegółowy przyjęcia i zwolnienia z pracy z uwzględnieniem kobiet. Przyjęcia stale rosnące w kolejnych latach dotyczyły kobiet — w skali kraju 37—39% i 35—38,5% w woj. tarnowskim, znajdując odzwierciedlenie w niższych współczynnikach przyjęć. Współczynnik ten, chociaż stale rosnący, był niższy w badanym województwie ogółem i dla kobiet (tab. 7).

Tabela 7

Przyjęcia do pracy w Polsce i woj. tarnowskim w latach 1994—1996

Lata	Ogółem (tys. osób)	w tym							Współczynnik przyjęć	
		kobiety (%)	zmienia- jący pracę	zarejestr. poprzednio jako bezrob.	w tym przyjęci do prac interw. i rob. publ.	podjmujący pierwszą pracę	powracający z urlopow wych. i bezpl.	inni	ogółem	kobiety
Polska										
1994	1828,0	39,0	44,8	25,9	10,3	13,1	5,4	10,8	21,0	16,4
1995	1981,4	37,2	32,0	26,8	9,9	14,0	4,1	23,1	23,3	17,4
1996	2103,4	37,6	49,5	23,6	7,7	13,3	3,5	10,1	25,0	19,0
woj. tarnowskie										
1994	20,5	38,5	38,1	35,1	14,1	16,6	8,3	1,9	16,8	11,9
1995	22,4	34,8	25,1	37,0	14,3	17,8	6,7	13,4	18,8	12,5
1996	22,9	35,3	39,3	36,3	14,0	15,7	5,2	3,5	19,3	13,2

• r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych Województw GUS, Warszawa.

W strukturze przyjęć zwraca uwagę wysoki odsetek zmieniających pracę i poprzednio zarejestrowanych bezrobotnych, w tym zatrudnionych przy robotach publicznych i pracach interwencyjnych. Odsetki przyjmowanych do pracy spośród bezrobotnych (w tym do robót publicznych) są w woj. tarnowskim wyższe od średniokrajowych.

W grupie pracowników zwalnianych, podobnie jak przy przyjęciach, wzrastała liczba bezwzględna zwalnianych osób w kraju i regionie, co znalazło potwierdzenie w rosnącym współczynniku zwolnień ogółem i kobiet w latach 1994—1996. Dane te są każdorazowo niższe w woj. tarnowskim aniżeli dla kraju (tab. 8).

Tabela 8

Zwolnienia z pracy w Polsce i woj. tarnowskim w latach 1994—1996

Lata	Ogółem (tys. osób)	w tym kobiety (%)	Z liczby ogółem = 100							Współczynnik zwolnień		
			razem	w drodze wypowiedzenia		przenies na emeryt. i rentę	w tym emeryt.	zwolnieni spośród przyj. do prac inter. i rob. publ.	inni	ogółem	kobiety	
				zakład pracy	pracow- nik							
Polska												
1994	1813,3	38,6	46,4	26,3	20,1	10,7	5,0	6,3	36,6	20,7	15,9	
1995	1887,5	37,5	42,7	22,4	20,3	9,7	5,0	8,3	39,9	21,9	16,3	
1996	1903,2	37,4	35,0	18,2	16,8	9,0	5,0	6,5	49,5	22,3	16,7	
woj. tarnowskie												
1994	21,5	37,2	36,3	25,7	10,6	8,4	4,6	9,8	45,5	17,5	12,2	
1995	20,1	36,8	35,3	20,9	14,4	7,5	4,6	13,9	43,2	16,5	11,3	

Porównując jednak omawiane współczynniki widzimy, że przyjęcia dominują nad zwolnieniami w kraju, również w woj. tarnowskim, z wyjątkiem 1994 r., gdy wystąpiła sytuacja odwrotna.

W strukturze zwolnień największa ich część wynika z wypowiedzenia stosunku pracy, głównie przez zakłady pracy. Zarówno w kraju, jak i województwie tarnowskim są to dla kolejnych lat odsetki malejące, ale wyższe w kraju niż w badanym regionie. Również odsetki przenoszonych na emeryturę i renty są malejące, chociaż w mniejszej skali w woj. tarnowskim aniżeli w kraju.

Płynność i stabilność załóg jest mało zbadanym zjawiskiem w Polsce. Tymczasem ustalenia w innych krajach wskazują na istotną korelację między stabilnością załóg a wydajnością pracy. O stabilności decydują przede wszystkim staż pracy i kwalifikacje (wykształcenie) pracowników. Problem ten z kolei nie pozostaje bez związku ze zjawiskiem bezrobocia.

4. Bezrobocie rejestrowane w Polsce i województwie tarnowskim — główne tendencje zmian

4.1. Rozmiary, stopa i przyczyny bezrobocia

Nierównowaga na polskim rynku pracy z rozpoczęciem transformacji gospodarczej ujawniła skalę nadwyżek siły roboczej, głównie rozpatrywanych statystycznie jako bezrobocie rejestrowane w Urzędach Pracy. Nie wnikając

bliżej w mikro- i makroekonomiczne skutki bezrobocia z powodu ograniczonych rozmiarów opracowania, uwaga zostanie zwrócona na główne aspekty bezrobocia, a więc skalę problemu w kraju i regionie tarnowskim, oraz na jego przyczyny. Tendencje zmian omówione będą w świetle ofert pracy, wpływu wykształcenia, stażu pracy i wieku na bezrobocie oraz czas pozostawania bez pracy. Ważniejsze informacje o rozmiarach i przyczynach bezrobocia przedstawione są w tabeli 9.

Tabela 9 wskazuje na bezrobocie narastające w latach 1991—1993 i zmniejszające się w latach 1994—1996 w skali krajowej i woj. tarnowskim, przy czym w odniesieniu do kobiet w I fazie transformacji malało ono, a w II ponownie zaczęło wzrastać. W 1996 r. w kraju było zarejestrowanych ponad 2,3 mln osób bez pracy i jest to wciąż więcej niż w 1991 r. (2,1 mln). Analogiczna sytuacja była w woj. tarnowskim — 44 tys. osób w 1996 r. wobec 36 tys. w 1991 r.

Tabela 9

Bezrobocie rejestrowane w Polsce i woj. tarnowskim w latach 1991—1996

Lata	Ogółem (tys. osób)	w tym	Z liczby ogółem					Stopa bezrobocia rejestrowanego
			dotychczas nie pracujący		przyuczają- cy się do zawodu lub zmieniający kwalifikacj e (tys. osób)	zwolnieni z przyczyn y zakładu pracy	posiadający prawo do zasiłku	
		kobiety (%)	razem (tys. osób)	w tym absolwenci *		w proc. ogółu bezrobotnych		
Polska								
1991	2155,6	52,5	•	222,4	6,3	23,1	79,0	12,8
1992	2509,3	53,3	•	185,3	32,5	24,0	52,3	14,3
1993	2889,6	52,1	•	205,0	11,0	19,5	48,2	16,4
1994	2838,0	52,7	651,9	210,5	15,8	14,0	50,1	16,0
1995	2628,8	55,1	553,5	217,8	14,4	9,8	58,9	14,9
1996	2359,5	58,3	391,8	86,0	12,6	8,5	51,9	13,2
woj. tarnowskie								
1991	36,0	51,1	•	5,6	0,0	27,8	80,5	10,2
1992	46,2	49,8	•	4,9	0,1	34,0	34,8	13,5
1993	49,3	48,3	•	5,6	0,1	24,7	45,4	14,0
1994	48,4	50,6	11,8	5,0	0,1	17,8	49,8	13,9
1995	47,6	52,9	10,9	5,1	0,1	12,5	55,9	14,0
1996	44,0	57,0	8,5	2,6	0,1	10,6	43,9	12,4

* Absolwenci szkół ponadpodstawowych.

• r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS, Warszawa.
Stopa bezrobocia rejestrowanego ogółem w kraju w 1990 r. wynosiła 6,5%, w 1993 r. — 16,4%, z kolei w następnych latach obniżała się i w 1996 r. stanowiła 13,2% ogółu czynnych zawodowo.

W woj. tarnowskim stopa ta w każdym roku była niższa od krajowej, z podobną tendencją zmian jak w kraju.

Spośród dotychczas nie pracujących, w 1994 r. bezrobotnymi w kraju było 23% ogółu bez pracy, w tym 7,4% przypadało na absolwentów szkół ponadpodstawowych i wyższych uczelni. Te same odsetki w 1996 r. wynosiły odpowiednio: 16,6% i 3,6%.

Analogicznie dla tych samych analizowanych lat odsetki te w woj. tarnowskim wynosiły: 24,4% i 10,3% oraz 19,3% i 5,9%, a więc każdorazowo były wyższe w badanym regionie względem kraju.

Odsetek osób zwolnionych z przyczyny zakładów pracy od 1992 r. w kraju systematycznie malał od 24% w 1992 r. do 8,5% w 1996 r., a w regionie tarnowskim wynosił odpowiednio: 34% i 10,6% i każdorazowo był on większy aniżeli w kraju.

Zarówno w I, jak i II fazie transformacji udział bezrobotnych posiadających prawo do zasiłków zmniejszył się, natomiast w woj. tarnowskim kształtował się nieregularnie, ale z jednym wyjątkiem (1991 r.), gdy uprawnienia te posiadało bezwzględnie i względnie mniej bezrobotnych.

4.2. Bezrobocie a oferty pracy. Krzywa Beveridge'a

Ważnym wskaźnikiem charakteryzującym rynek pracy jest liczba wolnych miejsc pracy rejestrowanych w Urzędach Pracy jako oferty pracy, a w jeszcze większym stopniu relacja między liczbą bezrobotnych a liczbą wolnych miejsc pracy, tzw. wakansów (B/W) — zob. tab. 10.

Tabela 10

Bezrobocie i oferty pracy w Polsce i woj. tarnowskim w latach 1991—1996 (stan na 31 XII)

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Polska						
1. Stopa bezrob. rejestr. (%)	12,8	14,3	16,4	16,0	14,9	13,2
2. Oferty pracy (tys. osób)	29,1	22,9	21,7	25,2	20,5	13,8
3. Stopa wolnych miejsc pracy (%)	0,16	0,13	0,12	0,14	0,12	0,10
4. Relacje B/W (liczba bezrobotnych na 1 ofertę)	74,1	109,6	133,2	112,6	128,2	171,0
woj. tarnowskie						
1. Stopa bezrob. rejestr. (%)	10,2	13,5	14,0	13,9	14,0	12,4
2. Oferty pracy (tys. osób)	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
3. Stopa wolnych miejsc pracy (%)	0,09	0,06	0,06	0,06	0,03	0,03
4. Relacje B/W (liczba bezrobotnych na 1 ofertę)	120,0	462,0	246,5	242,0	476,0	440,0

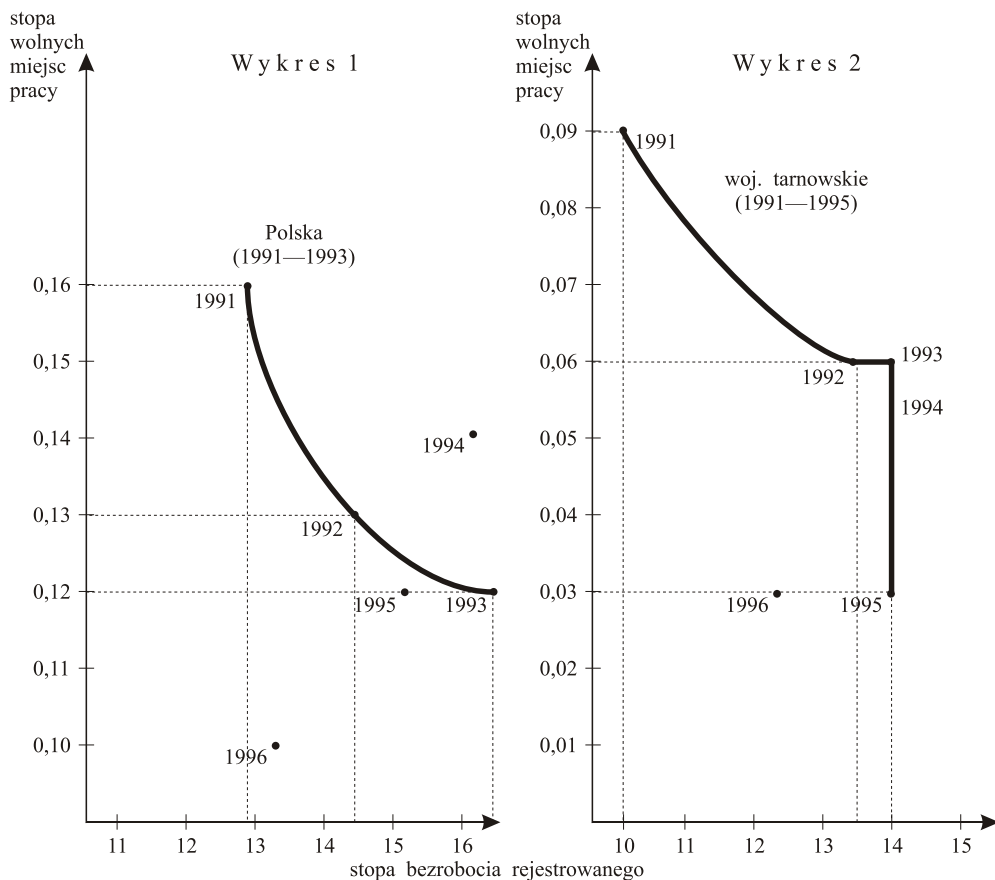
• r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS, Warszawa.

Wskaźnik ten pokazuje trudność znalezienia miejsca pracy przez bezrobotnego. Istnieją podstawy, aby sądzić, że liczba wolnych miejsc pracy zgłaszanych przez przedsiębiorstwa i instytucje w Urzędach Pracy jest zaniżona, jednak uzyskiwane przez GUS informacje umożliwiają zaobserwowanie występujących tendencji. Jak wynika z tabeli 10, w przyjętym do analizy okresie występował trend wzrostowy relacji B/W w kraju i regionie tarnowskim w latach 1991—1996, przy czym sytuacja w tym ostatnim przedstawiała się bardziej niekorzystnie, np. w 1996 r. w Polsce na 1 ofertę przypadało 171 osób, a w woj. tarnowskim 440 osób.

Problem bezrobocia i jego znaczenie na rynku pracy należy rozpatrywać z punktu widzenia racjonalizacji zatrudnienia oraz niedostosowań strukturalnych popytu i podaży pracy.

Uwzględniając pierwszy aspekt analizy, można stwierdzić na podstawie badań empirycznych, że likwidacja bezrobocia ukrytego w okresie transformacji jest źródłem bezrobocia jawnego. Równocześnie poszukuje się odpo-

Krzywa Beveridge'a

wiedzi na pytanie, jaką rolę we wzroście bezrobocia odgrywa negatywny szok ogólnej aktywności związanej z cyklicznością (recesją) w gospodarce, która powoduje powstawanie bezrobocia globalnego, a jaką — negatywny szok alokacyjny, związany z drugim aspektem badań, czyli z niedostosowaniami strukturalnymi popytu i podaży pracy, wywołujący bezrobocie frykcyjne i strukturalne.

W koncepcji brytyjskiego badacza zagadnień bezrobocia W. Beveridge'a, dla objaśnienia kwestii nierównowagi rynku pracy należy uwzględnić wymienną zależność między stopą wolnych miejsc i stopą bezrobocia (Krzywa Beveridge'a) (Beveridge 1944). Całość komplikuje kwestia zgłoszeń ofert pracy. Ocenia się, iż w Urzędach Pracy gromadzi się nie więcej niż 30—40% wszystkich ofert pracy. Inne formy to oferty niepublicznych instytucji funkcjonujących na rynku pracy, ogłoszenia prasowe zakładów pracy itp.

Analiza danych statystycznych dotyczących zależności między stopą wolnych miejsc pracy i stopą bezrobocia rejestrowanego wskazuje na podstawową rolę we wzroście bezrobocia negatywnego szoku ogólnej aktywności w I fazie transformacji, w której wystąpiła recesja (a w woj. tarnowskim również w II fazie do 1995 r. — zob. wykresy 1 i 2).

Za powyższą tezę przemawia przede wszystkim fakt, że wzrostowi stopy bezrobocia towarzyszył spadek stopy wakansów oraz rosnący wskaźnik B/W. Ponadto w okresie recesji ze spadkiem popytu na pracę pracodawcom łatwiej jest znaleźć pracowników, a rezultatem tego jest malejąca stopa wakansów. Równocześnie można przypuszczać na podstawie wykresów, iż od 1994 r. ujawniają się w Polsce niedostosowania strukturalne (w regionie tarnowskim silniej w 1996 r.) związane z negatywnym szokiem alokacyjnym. Powyższa interpretacja tendencji zmian w bezrobociu nie wyczerpuje wszystkich argumentów objaśniających przyczyny tego zjawiska.

4.3. Bezrobotni według stażu pracy i czasu pozostawania bez pracy

Bezrobotni bez stażu pracy tworzą najliczniejszą grupę w analizowanych latach 1994—1996, przy czym każdorazowo liczniejszą w badanym regionie aniżeli w kraju. Jedynie grupa ze stażem pracy 10—20 lat prezentowana jest w zbliżonych albo wyższych odsetkach, znacznie przewyższając jednak w woj. tarnowskim udział tej grupy wśród bezrobotnych w 1996 r. W grupach powyżej 20 lat stażu pracy odsetki bezrobotnych są znacznie niższe od średnich krajowych (tab. 11).

Jeśli chodzi o czas pozostawania bez pracy najliczniejszą grupę w latach 1994—1996 stanowią osoby nie pracujące od 0,5 do 1 roku oraz 1 do 2 lat, a następnie do 3 miesięcy.

Tabela 11

Bezrobotni zarejestrowani według stażu pracy i czasu pozostawania bez pracy w Polsce i woj. tarnowskim w latach 1994—1996

Wyszczególnienie	Bez stażu pracy	Staż pracy. Razem = 100						Czas pozostawania bez pracy. Razem = 100				
		1 rok i mniej	1—5	5—10	10—20	20—30	pow. 30	3 m-ce i mniej	3—6	6—12	12—24	pow. 24
1994												
Polska	23,0	9,1	16,2	15,0	23,8	10,6	2,3	18,1	15,1	22,6	24,2	20,0
Woj. tarnowskie	24,4	9,1	21,7	17,8	21,8	4,8	0,4	20,7	16,1	21,9	22,9	18,4
1995												
Polska	21,0	11,5	17,1	14,5	23,0	10,4	2,5	21,0	17,2	24,4	19,7	17,7
Woj. tarnowskie	22,9	8,0	23,3	15,6	23,7	6,1	0,4	22,3	18,1	23,7	19,1	16,8
1996												
Polska	16,6	16,0	18,2	13,8	22,1	10,3	3,0	22,1	15,6	21,3	22,0	19,0
Woj. tarnowskie	19,3	10,5	25,2	15,2	23,6	5,8	0,4	23,6	15,9	18,9	22,7	19,3

• r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS, Warszawa.

Tabela 12

Bezrobotni zarejestrowani według poziomu wykształcenia i wieku w Polsce i woj. tarnowskim w latach 1993—1996

Wyszczególnienie	Wykształcenie. Razem = 100					Wiek. Razem = 100				
	wyższe	średnie		zasadnicze	podstawowe	poniżej 25 lat	25—34	35—44	45—54	55 i więcej
		zawodowe	ogólnokształcące							
1993										
Polska	1,8	20,2	6,7	39,1	32,2	34,5	28,5	25,2	9,8	2,0
Woj. tarnowskie	1,0	18,7	5,2	54,4	20,7	47,3	30,3	17,8	4,2	0,4
1994										
Polska	1,7	20,1	6,8	39,4	32,0	34,6	27,4	25,3	10,7	2,0
Woj. tarnowskie	1,0	18,6	6,1	52,9	21,5	44,6	31,2	19,1	4,5	0,6
1995										
Polska	1,5	20,2	7,2	39,0	32,1	34,6	26,9	25,1	11,3	2,1
Woj. tarnowskie	1,0	18,6	6,1	52,9	21,4	43,9	30,9	20,0	4,8	0,4
1996										
Polska	1,3	20,0	6,4	38,5	33,8	31,2	27,3	25,8	13,3	2,4
Woj. tarnowskie	0,7	18,2	5,7	52,5	22,9	40,7	31,8	21,1	5,7	0,7

• r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS, Warszawa.

4.4. Bezrobotni według poziomu wykształcenia i wieku

Wskazano już poprzednio na wysokie bezrobocie wśród kobiet. Z kolei stwierdzić trzeba, iż najwyższe odsetki bezrobotnych spotyka się wśród osób z niższym wykształceniem, tj. zawodowym i podstawowym. Szczególnie widoczne to jest w woj. tarnowskim, gdzie bez pracy pozostaje ponad połowa osób po szkole zasadniczej, czyli znacznie więcej aniżeli w kraju (tab. 12).

Rozpatrując z kolei wiek bezrobotnych, stwierdzić trzeba, że najlicniejszą grupę stanowią osoby poniżej 25 roku życia, a następnie od 25—34 lat, przy czym wskaźniki te kształtują się w woj. tarnowskim znacznie mniej korzystnie niż przeciętne dla kraju. Niepokojąco wysoki poziom bezrobocia wśród młodzieży (w tym zwłaszcza absolwentów szkół zawodowych) wynika m.in. z nieelastycznej polityki edukacyjnej, nie dostosowanej do potrzeb rynku pracy (Dach 1996).

5. Polityka zatrudnienia, przeciwdziałanie bezrobociu i zwalczanie bezrobocia

Podstawy prawne oddziaływania państwa i władz lokalnych na rynek pracy formułuje Ustawa o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu z 14 XII 1994 r., nowelizowana przez Sejm w 1996 r.

Niedoskonałość mechanizmu rynkowego i skutki jego działania zakłócające równowagę na rynku pracy wymagają ingerencji państwa dla usprawnienia jego funkcjonowania. Głównym celem i zadaniem polityki zatrudnienia jest racjonalizacja zatrudnienia i zmniejszanie rozmiarów oraz negatywnych skutków bezrobocia. W polityce tej należy uwzględnić wzrost konkurencyjności międzynarodowej na tle procesów integracyjnych i podziału pracy w Europie i świecie. W najnowszych ujęciach teoretycznych wzrostu gospodarczego istotną rolę przypisuje się czynnikowi pracy i kwalifikacjom pracowników. • ródłem wzrostu produkcji i konkurencyjności gospodarki, obok technologii i inwestycji, w coraz większym stopniu staje się wykształcenie ludzi. Podstawą racjonalnej polityki zatrudnienia jest koncepcja aktywnej polityki rynku pracy, opartej głównie na środkach pieniężnych z Funduszu Pracy, oraz działania w zakresie pośrednictwa pracy. Aktywna polityka rynku pracy obejmuje środki oddziaływania w sferze regulowanego popytu i podaży pracy oraz wzajemnego kojarzenia osób poszukujących zatrudnienia z oferentami wolnych miejsc pracy.

Rozdzielony Fundusz Pracy w 1996 r. stanowił 11% kwoty funduszy celowych budżetu państwa. Poniższe zestawienie przedstawia zmiany wielkości wydatkowanego Funduszu Pracy w latach 1992—1996, z uwzględnieniem

części kwoty rozdysponowanej na programy aktywne w procentach ogółem (w nawiasach):

1992	—	2282,7	mln zł	(4,7)
1993	—	3147,4	mln zł	(11,0)
1994	—	4460,0	mln zł	(13,0)
1995	—	6190,0	mln zł	(12,1)
1996	—	7417,8	mln zł	(13,2)

Pasywna polityka państwa na rynku pracy skupia się na różnych formach pomocy finansowej bezrobotnym, głównie w postaci zasiłków dla bezrobotnych.

Aktywna polityka opiera się na wykorzystaniu zespołu instrumentów mających na celu zmniejszenie rozmiarów bezrobocia. Są to narzędzia o charakterze makroekonomicznym i specjalnym — publiczne programy zatrudnienia, szkolenia zawodowe i przekwalifikowania, redukcja czasu pracy, subsydiowanie płac i udzielanie pożyczek na rozwój własnej działalności, rozwój pośrednictwa pracy itp.

Pośrednictwem pracy zajmują się Urzędy Pracy, których znaczenie dzięki stopniowej poprawie funkcjonowania będzie wzrastać. Ich zadaniem jest m.in. rozwijanie prac interwencyjnych i robót publicznych, organizowanie szkoleń i przekwalifikowań itp.

Dużą popularnością wśród bezrobotnych cieszą się giełdy pracy oraz marketingowy system pośrednictwa pracy. W 1997 r. w woj. tarnowskim zorganizowano 52 giełdy pracy, w wyniku których w rejonie tarnowskim znalazło zatrudnienie 137 osób, w tym 48 osób w restauracji „McDonald’s” w Tarnowie (Informacja... 1998).

W marketingowym systemie pracy priorytetowym zadaniem było nawiązanie kontaktów z nowo powstałymi podmiotami, które dotychczas nie współpracowały z Rejonowym Urzędem Pracy w Tarnowie. W 1997 r. tymi kontaktami zainteresowano po raz pierwszy 1266 zakładów, tj. o 638 więcej niż w 1996 r. Nawiązano współpracę z samorządami lokalnymi. W ubiegłym roku zorganizowano 16 spotkań na terenie gmin i 5 w Urzędzie oraz 2 spotkania w Cechu Rzemiosł Różnych w Tarnowie. W 1997 r. założono 1463 nowe „Karty Zakładów Pracy”. Łącznie do końca 1997 r. wprowadzonych zostało 3267 kart w bazie komputerowego „Banku Informacji o Zakładach Pracy”.

Do innych form aktywnego działania należą: pośrednictwo zawodowe (grupowe i indywidualne), aktywizacja absolwentów, kobiet, zakładanie klubów pracy i sal informacji zawodowej oraz współpraca z partnerami społecznymi na rynku pracy.

Stopa bezrobocia w Polsce, po raz pierwszy od rozpoczęcia przemian rynkowych, w maju 1998 r. spadła do 9,8%. Zdaniem ekspertów OECD oceniających polską gospodarkę, tak szybki spadek w najbliższej przyszłości nie będzie możliwy. Jest tego kilka powodów. Jednym z najważniejszych będzie rozpoczęcie najtrudniejszych zadań restrukturyzacyjnych państwowych

przedsiębiorstw i całych sektorów — hutniczego i górniczego. Duże jest również ukryte bezrobocie na wsi, a ponadto na rynku pracy wkrótce pojawi się młodzież z wyżu demograficznego. W części wnioskowej autorki raportu stwierdzają, iż „Polska pozostanie tym krajem OECD, gdzie stopa bezrobocia będzie jeszcze długo bardzo wysoka, wyższa niż średnia dla 29 państw członkowskich” (Walewska 1998).

W tej sytuacji liczyć się będą wszelkie innowacje w dziedzinie zatrudnienia. Dokonująca się przebudowa funkcjonowania przedsiębiorstw powinna wymuszać elastyczne dostosowanie gospodarowania zasobami pracy do wymogów gospodarki rynkowej. Chodzi tu nie tylko o wpływanie na liczbę zatrudnionych, ale także o podnoszenie efektywności pracy. Do działań innowacyjnych w polityce zatrudnienia należy zmiana zasad obowiązujących w stosunkach pracy w obliczu zadań restrukturyzacyjnych, poprzedzających prywatyzację przedsiębiorstw państwowych przemysłu ciężkiego i sektora paliwowego.

Ważnym obszarem działań jest polityka zatrudniania nowych pracowników, tym bardziej że warunki rynkowe i stan bezrobocia sprzyjają ich stosowaniu. Dużą rolę mogą tu odegrać agencje doradztwa personalnego, zwłaszcza przy naborze pracowników na strategiczne stanowiska.

Równocześnie wyłania się potrzeba innowacji w sposobach ochrony pracowników przed pozostawaniem bez pracy przez wdrażanie nowych struktur organizacyjnych, pozyskiwanie nowych rynków zbytu itp. Ważne są także działania ograniczające fluktuację pracowników i podnoszące jakość pracy (np. wdrożenie systemu ISO 9002), zwiększające motywację do pracy i skłaniające do podnoszenia kwalifikacji oraz usprawnienia organizacyjne w przedsiębiorstwach (Smuga 1998).

6. Zakończenie

W świetle przedstawionych realiów rynku pracy w kraju i na rynkach lokalnych na przykładzie woj. tarnowskiego istnieje potrzeba zindywidualizowania metod, programów i form przeciwdziałania bezrobociu.

Przyspieszenie wzrostu gospodarczego jest konieczne dla zmniejszenia bezrobocia, ale podstawowym warunkiem tworzenia miejsc pracy musi być efektywność ekonomiczna. Dlatego strategia wzrostu powinna stymulować rozwój wysoko wydajnych technik wytwarzania, z równoczesnym wykorzystywaniem w warunkach rynków lokalnych dziedzin pracochłonnych, szczególnie w usługach.

Mając na uwadze negatywne skutki bezrobocia, walka z nim powinna mieć charakter priorytetowy w polityce zatrudnienia. Najważniejsze w tym zakresie jest tworzenie nowych miejsc pracy zarówno w miastach, jak i na wsi w ramach programów wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. W krajach

zachodnich na walkę z bezrobociem przeznaczają się 3—5% dochodu narodowego, w tym prawie połowa to środki na nowe miejsca pracy i szkolenia.

Wybitna ekonomistka angielska Jean Robinson w książce *Walka z bezrobociem* napisała: „Bezrobocie jest największą klęską osobistą i społeczną. Pełnia zatrudnienia jest najlepszą drogą do dobrobytu”.

Bibliografia

- Beveridge W., *Full employment in a free society*, London 1944.
- Dach Z., *Bezrobocie młodzieży w Polsce* [w:] *Transformacja gospodarki polskiej. Doświadczenia i wyzwania*, pod red. S. Lisa, Kraków 1996.
- Ekonomia*. Rozdział XIV: *Bezrobocie*, pod red. W. Cabana, Łódź 1998.
- Informacja o sytuacji na rynku pracy w rejonie tarnowskim w 1997 r.*, mpis, Rejonowy Urząd Pracy, Tarnów 1998.
- Kieniewicz B., Szopa B., *Polityka dochodowa na tle rynku pracy w Polsce w warunkach transformacji systemowej*, Kraków 1997.
- Smuga T., *Nowości w polityce zatrudnienia*, „Gospodarka Narodowa” 1998, nr 5—6.
- Walewska D., *OECD o bezrobociu w Polsce*, „Rzeczpospolita” 1998, nr 162.